

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Stuudiemiddag
**Op de museale
weegschaal**

Op de museale weegschaal

Collectiewaardering in zes stappen

Op 26 juni 2013 was het zover, de presentatie van de methodiek *Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen*. Een methodiek die helpt bij het waarderen van objecten en (deel-)collecties in musea en culturele instellingen. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) heeft die ontwikkeld nadat er vanuit de museale wereld veel vragen kwamen over collectiewaardering, zoals: hoe bepaal je precies de waarde van een object of collectie? Op basis van welke criteria? En met welke argumenten? Moet de artistieke waarde van een object bijvoorbeeld altijd zwaarder wegen dan de belevingswaarde? En welke rol speelt de functie die een object vervult bij de waardering?

Voordat de methodiek haar uiteindelijke vorm en inhoud kreeg, zijn er geregeld bijeenkomsten georganiseerd met mensen uit de museale praktijk. Ook is de nieuwe manier van waarderen getest in verschillende musea en culturele instellingen. Juist door alle op- en aanmerkingen en adviezen uit het veld is er een praktische handleiding uitgerold.

Om de verschijning van *Op de museale weegschaal* te vieren was er een feestelijke uitreiking van het eerste exemplaar, tijdens een middag vol interessante lezingen en discussies. Het auditorium in het gebouw van de rijksdienst in Amersfoort was goed gevuld met mensen die diverse functies bekleden in musea en archieven, erfgoedadviseurs, docenten van de Reinwardt Academie, journalisten, museumconsulenten en andere cultuurprofessionals.

Allereerst hield **Cees van 't Veen**, de directeur van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, een kort welkomstwoord. Daarna vertelde **Tessa Luger**, programmamanager 'Waarde en waardering' bij de RCE, over de kersverse methodiek: waarom die is ontwikkeld, wat er nieuw aan is en wat je ermee kunt. Musea moeten de waarde van hun objecten en (deel)collecties meer en meer uitdragen – naar het publiek, maar ook naar bestuurders en sponsors – dus is het noodzakelijk dat ze die goed beargumenteren en onder woorden kunnen brengen. Ook om draagvlak te laten ontstaan voor het behoud van hun collecties.

Vervolgens doorliep Luger in vogelvlucht alle stappen uit *Op de museale weegschaal*. Voor de toekomst, zei ze, is het de bedoeling de ervaringen met de methode te inventariseren en te verwerken in een nieuwe, aangescherpte en nog gebruiksvriendelijkere versie. Bovendien zou het mooi zijn als de methodiek een plaats zou krijgen in opleidingen van cultuur- en erfgoedprofessionals.

Er kwamen meteen veel vragen uit het publiek. Er ontstond een levendige discussie die vakkundig werd geleid door **Imre Végh**, de moderator van deze middag. Een korte impressie:

- Er is veel roerend erfgoed buiten de musea, waarom heet de methodiek *Op de museale weegschaal*? Is die alleen bedoeld voor musea?

Antwoord Tessa Luger: de methodiek is te gebruiken voor allerlei typen collecties, binnen en buiten musea, maar collectiebeheer vindt uiteraard het meest plaats in musea.

- Er staat in de methodiek dat er altijd een aanleiding moet zijn om te waarderen. Maar ben je niet al te laat als je je collectie pas gaat waarderen als er een directe noodzaak toe is?

TL: het is altijd belangrijk voor een museum om met collectiewaardering bezig te zijn, ook al is er geen directe urgentie.

Maar de waardering voer je altijd uit aan de hand van een concrete vraagstelling. Een aanleiding om te waarderen kan zijn: 'We willen ons collectieprofiel aanscherpen' of 'Door ruimtegebrek is het nodig de depotcollectie op te schonen'. Of bij het opstellen van een behoudsplan: 'Welke objecten worden als eerste gerestaureerd?'

Uit de zaal klinkt een instemmende reactie: 'Het taxeren van een object doe je ook met een vraag in je achterhoofd.'

- Wat zijn de eventuele tekortkomingen van *Op de museale weegschaal*?

TL: bij de uitvoering is *tijd* een lastig aspect. Als je een collectiewaardering goed wilt doen en in teamverband, dan kost het heel wat uren. Die tijd en rust moet je ervoor vinden. Als je een waardering zorgvuldig uitvoert, loont het alle moeite. Ook belangrijk is het dat een directeur erin gelooft, erachter staat én liefst ook eraan deelneemt.

- Bij een eventuele fusie: waardeer je dan eerst ieder je eigen museumcollectie of ga je meteen samenwerken?

TL: het beste is waarschijnlijk om meteen samen te werken. Ga gelijk bij elkaar zitten en kijk bij elkaar 'in de keuken'. Zo ontwikkel je een gezamenlijke visie op de collecties en krijg je direct zicht op de lacunes en overlap.

- Is waarderen ook uit te besteden?

TL: de inhoudelijke kennis over de collectie zit meestal bij de musea zelf. Bovendien levert een waardering veel nieuwe kennis op, die weer verdwijnt als je het uitbesteedt. Wat wel aan te raden is, is een neutrale procesbegeleider.

- Hoe ga je te werk als je een kleine staf hebt en een brede collectie, zoals in het Stedelijk Museum Zwolle?

TL: dan is het verstandig om er experts van buiten bij te halen. Zo krijg je een ander perspectief op de collectie, en dat werkt verrijkend.

- Dan stelt Tessa Luger een vraag aan de zaal: hoe waardeert u nú? Deze vraag riep niet zoveel reactie op. Iemand vertelt dat haar museum met de Musip-criteria werkt waaraan eigen criteria zijn toegevoegd.

Hierna was het de beurt aan **Annette Gaalman**, voorzitter van Landelijk Contact Museumconsulenten (LCM) en adviseur musea Erfgoed Brabant. Ze wilde graag iets toevoegen aan de kwestie over het toekennen van waarde aan erfgoed.

Gaalman: ‘Het is vele jaren lang de praktijk geweest – en nog steeds – dat particulieren objecten verzamelden en die later met trots ter beschikking stelden aan musea. Of dat erfgenamen een hun toebedeelde nalatenschap aan het plaatselijke museum aanboden. Jarenlang namen musea die objecten ook allemaal aan.’

Dat betekende niet, zo stelde ze, dat over de waarde van al die voorwerpen beargumenteerde en verifieerbare uitspraken zijn gedaan. Vaak was de acceptatie en het opslaan door het museum de enige ‘uitspraak’. Impliciet werd daarmee immers aangegeven: het object heeft waarde (al bleef in het midden welke). En mensen beschouwden musea nu eenmaal als autoriteit: als een museum het bewaart, dán is het erfgoed.

Verder wilde Gaalman de constatering uit *Op de museale weegschaal* nuanceren dat ‘tot nu toe de waardering van erfgoed vrijwel uitsluitend in handen is geweest van professionals’. Het ligt er natuurlijk een beetje aan hoe je die termen definieert, zei ze, maar ook niet-professionals doen dat. ‘Een liefhebber handelt eerder intuïtief: de waarde is meer impliciet, de objecten hebben vanzelfsprekend betekenis.’

Als voorbeeld van actuele waardering door niet-professionals noemde ze het museum en het archief in Roosendaal die met het publiek in gesprek gingen over de collecties: wat moest bewaard en wat niet. Sommige bezoekers stelden daarbij het verzamelbeleid ter discussie en anderen gaven reacties op het voornemen tot herbepalen.

In het Erfgoeddepot in Riel, vulde ze aan, worden spullen door vrijwilligers juist verzameld om uit te lenen. ‘Het zijn historische voorwerpen die zich wat waarde betreft ergens tussen kringloopcentrum en lokaal museum bevinden. Ze worden in leskisten en herinneringskoffers gedaan en spelen vervolgens een rol in de samenleving: ze mogen gebruikt worden, ze mogen kapot gaan. Een mooie en waardevolle manier om erfgoed in te zetten.’

Ook is het interessant om de vraag naar de betekenis van objecten helemaal buiten de erfgoedkaders aan de orde te stellen. Als voorbeeld noemde Gaalman het project ‘Senioren in Brabant’ waarbij aan mensen die verhuisden naar een seniorenappartement is gevraagd: welke spullen neemt u mee en welke brengt u naar de kringloop? Over de voorwerpen die ze meenamen en de bijbehorende verhalen is de tentoonstelling ‘Hebben & Houden’ gemaakt, die rondreist langs kringloopcentra in Brabant.

Het is van groot belang, stelde ze tot slot vast, dat we *met elkaar* stilstaan bij de waarde van objecten. Vanuit de erfgoedwereld moet daaraan een actieve bijdrage worden geleverd.

Gaalman: ‘Samen moeten we naar waarden kijken, over de grenzen van de eigen instelling heen. En laten “experts” vanuit verschillende achtergronden samen in gesprek gaan: de experts vanuit de praktijk en de experts vanuit de wetenschappelijke hoek. En laten we de vraag naar de waarde ook op andere plekken brengen: *buiten* het museum.’

Daarna vertelde **Klaartje Schweizer**, sectormanager Collecties en Beheer van het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem, over de ervaringen van haar medewerkers met het testen van de waarderingsmethodiek. In het Openluchtmuseum, zo merkte ze als snel,

speelde ook het probleem van *de waarde van imago*. Zo nu en dan klonken er opmerkingen (van kunsthistorici en beleidsambtenaren) over de collectie in de trant van: wat een oude meuk, moeten jullie het museum niet eens opruimen?

Bij de waardering van de collectie vroegen medewerkers zich dan ook af wat de kracht van de museumcollectie is. Gaat het vooral om de esthetische waarde ervan, of kan het museum er meer mee? Na heel wat heen en weer praten, was het waarderingsteam het erover eens dat het Openluchtmuseum vooral een museum over het *dagelijks leven* moet zijn. Dat het niet zozeer gaat om de artistieke waarde van objecten, maar om de verhalen die de objecten uit het museum vertellen – de verhalen van ouders en grootouders.

Om die reden zijn de objecten – vaak met mooie sporen van gebruik, slijtage en hergebruik – dan ook beoordeeld op de geschiedenissen die ze vertellen. Daarnaast is er gekozen voor een nieuwe manier van exposeren. Een schilderij van een Marker

interieur uit 1840 met daarop een ‘snotneus’ wordt nu tentoongesteld samen met zo’n koperen olielamp. En een uit allerhande stukken metaal samengestelde nooddachel uit de Tweede Wereldoorlog staat nu bij een foto van een Amsterdamse woning (ten tijde van de hongerwinter) waarop een dergelijk exemplaar te zien is.

Door de nieuwe, contextuele manier van tentoonstellen bleek het bovendien makkelijker om het publiek en beleidsambtenaren uit te leggen wat de waarde van bijvoorbeeld zo’n nooddachel is en waarom die bewaard moet blijven. Schweizer: ‘Dat móét je als museum kunnen uitleggen. En dat maakt het waarderen van een collectie zo belangrijk.’

Het waarderen volgens de ‘weegschaalmethode’ was, aldus de Arnhemse sectormanager, een dynamisch proces. Want waarde ontwikkelt zich ook in tijd en ruimte, ontdekten ze in het Openluchtmuseum. Schweizer: ‘Veel aspecten spelen een rol, zoals smaak, mode, media en opleiding.’ Zo kon vroeger bijna

iedere vrouw in Nederland breien, maar later werd het als ouderwets gezien. Inmiddels is het weer 'in' en dat betekent dus een herwaardering van dit handwerk.

Het belangrijkste is dat je het waarderen van een collectie *samen* doet, besloot Schweizer haar voordracht. 'Want waarde kent vele kanten. Zorg dat je met een team werkt dat uit diverse mensen bestaat met diverse achtergronden. Zij kijken allemaal vanuit hun expertise naar een object of (deel)collectie.'

Om half vier was het moment suprême: de uitreiking van het eerste exemplaar van *Op de museale weegschaal*. RCE-directeur **Cees van 't Veen** overhandigde hem 'met trots' aan **Siebe Weide**, de directeur van de Nederlandse Museumvereniging. Weide stelde vast dat de publicatie 'helemaal in de roos' was én 'goed getimed', zo vlak na het verschijnen van de Museumbrief *Samen werken, Samen sterker* van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Na de theepauze was het woord aan **Arno van der Hoeven**, promovendus aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Het onderwerp van zijn onderzoek is: 'Popmuziek Erfgoed'. Met andere woorden: wat is de waarde van popmuziek? Om in de stemming te komen, trakteerde hij zijn publiek eerst op een zwart-witfilmpje van de Tielman Brothers die even demonstreren wat echte rock-'n-roll is.

De onderzoeker stelde tot zijn spijt vast dat popmuziek niet expliciet genoemd wordt in de nieuwe collectiewaardering, maar dat die wél zo toepasbaar zou zijn. Popmuziek, zo voegde hij er enthousiast aan toe, is ideaal om in een museale setting te presenteren. Aansprekend ook. 'Je kunt er een groot publiek mee bereiken. Iedereen heeft wel herinneringen aan liedjes, albumhoezen, popconcerten, uitzinnige fans en wijde broekspijpen. Het zijn allemaal verschillende vormen van popmuziekerfgoed. Ga maar kijken in het Beatles Museum in Alkmaar, Museum Rock Art in Hoek van Holland, het Cuby + Blizzards Museum in Grolloo en niet te vergeten het Paling Sound Museum in Volendam.'

Popmuziek heeft een sociaal-maatschappelijke waarde, stelde Van der Hoeven. Een waarde die een prominente plaats heeft in de methodiek uit *Op de museale weegschaal*. Bij muziek gaat het om identiteit. ‘Je kunt wel stellen dat Cuby + Blizzards Drenthe op de kaart hebben gezet in Nederland.’ Half Nederland trok inderdaad naar Grollo om afscheid te nemen van zanger Harry Muskee na diens dood.

Zelfs het Kroningslied van afgelopen 30 april ontbrak niet in zijn gloedvolle betoog. ‘Misschien wordt het nu als waardeloos gezien. Maar misschien vinden we het straks juist briljant. Het is in elk geval gecomponeerd en geschreven voor een historisch moment, “het hele land” heeft eraan meegewerkt.’ Van der Hoeven lachte er zachtjes bij en concludeerde: ‘Bovendien is de rol die de sociale media hebben gespeeld toen het lied af was natuurlijk ook best interessant.’

Vraag uit de zaal:

- Is de methodiek uit *Op de museale weegschaal* ook bedoeld voor immaterieel erfgoed, want meestal bewaar je objecten?
AvdH: beperk je niet tot musea, zou ik zeggen, maar betrek ook mensen in de methodiek. Want een fan is een verzamelaar.

Als laatste spreker trad **Edwin Jacobs** op, de directeur van het Centraal Museum in Utrecht. Hij begon met een statement: de collectie vormt de basis van de identiteit van een museum en samenwerking met andere musea begint vanuit de kern van het museum, oftewel de collectie. Ook in Utrecht is geoefend met de nieuwe manier van waarderen. Belangrijk vond Jacobs het om alle afdelingen van zijn museum erbij te betrekken.

Het team noemde het na afloop een ‘werkbare’ methodiek en de argumenten die erin worden genoemd ‘transparant’, aldus de museumdirecteur. Complexe onderwerpen konden worden opgelost omdat de argumenten in het debat helder werden. En iedere medewerker ging door de gehanteerde begrippen dezelfde taal spreken.

Jacobs vond het vooral belangrijk dat de methodiek handvatten

biedt om weloverwogen keuzes te maken met betrekking tot de collectie(s). Het heeft ook scherpte in het beleid gebracht – waarom je bepaalde dingen wel doet of juist niet. ‘We kunnen complexe aanwinsten nu beter beargumenteren. Zoals de aankoop van vroeg werk van Droog Design. Voor sommigen misschien niet de meest voor de hand liggende aankoop, maar omdat we de redenen door de “weegschaal” beter konden motiveren, kregen we het aankoopbedrag toch bijeen. En hebben we het nu in de collectie.’

Door de waarderingsmethodiek heeft het Centraal Museum ook onderzocht hoe wellicht beter kon worden samengewerkt met andere musea, door bijvoorbeeld het delen van collecties. Dat gaat onder andere gebeuren met het Bonnefantenmuseum in Maastricht en het Gemeentemuseum Den Haag.

Met het Boijmans Van Beuningen heeft het Centraal Museum recentelijk al de handen creatief ineen geslagen. Ze hebben elk een installatie van de Zwitserse kunstenaar Thomas Huber aangekocht: ‘Bildaushub I’ en ‘Bildaushub II’. Die twee worden nu samen – want ze horen bij elkaar – zo veel mogelijk aan het publiek getoond. Soms in Utrecht, dan weer in Rotterdam. In een aparte ruimte of juist tussen oude kunst. Jacobs: ‘Door die afwisselende manier van tentoonstellen hebben onze aanwinsten inmiddels een bijzondere meerwaarde gekregen.’

Zo kan waarderen leiden tot meer *samenwerken* in de Nederlandse museumwereld. En dat is nou net waar de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap onlangs op doelde in haar recente Museumbrief (van 10 juni 2013) met de titel: *Samen werken, samen sterker*. Een aantal musea is er alvast mee begonnen.

Op de vraag aan de zaal hoe *Op de museale weegschaal* tot meer samenwerking kan leiden tussen de musea, klonk veel geroezemoes. Maar klip-en-klare antwoorden waren er nog zo één, twee, drie niet bij. Al werd er na de afsluiting van de lancering van de methodiek, tijdens de borrel, nog lang en optimistisch over nagepraat. Daar vloeien vast nog mooie plannen uit voort. Met *Op de museale weegschaal* in de hand.

Colofon

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort
033 – 421 7 421 | fax 033 – 421 7 799
info@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl

Dit is een verslag van de studiemiddag *Op de museale weegschaal* op woensdag 26 juni 2013. Bij die gelegenheid presenteerde de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de gelijknamige nieuwe methodiek voor collectiewaardering. Dit verslag is bedoeld voor de deelnemers aan de studiemiddag en andere belangstellenden.

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.